

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Ընդհանուր քաղաքական դրութիւնը: Ֆրանսիական նոր մինիստրութիւնը: Ֆրանսիական կարդինալների չափաքանութիւնը: Միջին-եւրոպական պետութիւնների առևտրական գաշնը: Մաքսակին լոնդոնը Ֆրանսիայում: Պրուսական դպրոցական նոր օրինագիծը:

Ներկայ 1892 թւականը սկսեց և շարունակոււմ է եւրոպական միջազգային յարաբերութիւնների տեսակէտից՝ ոչ աւելի միութեարական կերպով քան անցեալ տարի: Նոյն հակառակ ոլթերը որ կային անցեալ տարի, մնում են և այժմ, դեռ աւելի էլ խիստ կերպով լարւած, որովհետև ոլթերի համախմբումը աւելի էլ որոշ է այժմ, քան անցեալ տարւայ սկզբին: Ֆրանսիան, որը երկու տասնեակ տարի միայնակ էր մնացել եւրոպական կոնցերտում, անցեալ 1891 թւականին վերջապէս յաջողեց իւր արտաքին քաղաքականութեան համար մի զօրեղ դաշնակից գտնել, միաբանւելով Ռուսիայի հետ: Այդ մի եղելութիւն է, որի մասին մենք մեր անցեալ տեսութիւնների մէջ խօսել ենք ընդարձակ կերպով և որը եւրոպայի 1891 թւականի արտաքին քաղաքականութեան մէջ ամենախոշոր անցքը պէտք է համարել: Ֆրանսիայի համար այդ դաշնակցութիւնից բղխում են որոշ պարտաւորութիւններ նաև խաղաղութեան ժամանակ՝ պաշտպանել Ռուսիային Արևելեան և Ասիական խնդիրներում, և փոխադարձաբար՝ օգտւել Ռուսիայի պաշտպանութիւնից՝ աւելի մեծ ազդեցութիւն ձեռք բերելու համար: Կ. Պոլսում և Եգիպտոսում: Թւել մի առ մի բոլոր պէպքերը նոյն իսկ այս վերջին ամիսների պատմութիւնից այդ ապացուցանելու համար՝ մեզ հետուն կը տանէր. բաւական է միայն յիշել Շադուրնի գործը, որը

ցոյց է տալիս, թէ որքան սերտ է բարեկամութիւնը Ռուսիայի հետ, որ իւր մեծահոգութիւնով յայտնի Ֆրանսիան դժարութիւններ է անուամբնոյն իսկ Բոլղարիայի կառավարութեան 1)։

Ֆրանսիայի դուրս գալը այն առանձնացած դիրքից, որի մէջ նա գտնուում էր մինչ 1891 թւականը, 1891 թւականի քաղաքական ամենախոշոր եղելութիւններից մէկը պէտք է համարել։ Բոլորովին անկասկած է որ այդ պետութեան միջազգային դիրքը այդ վերջին տարում շատ բարձրացաւ, Միջ-եւրոպական եռապետական դաշնակցութեան անհանգիստ անելու չափ։

Իւր այդ նոր դիրքով Ֆրանսիան պարտական է այն անընդհատ աննման աշխատութեան, որ արեց նա հանրապետութիւնը վերջնականապէս հաստատելու, դպրոցական վերանորոգութիւնը գլուխ բերելու, տնտեսական ոյժը բարձրացնելու և զօրքը կատարելութեան հասցնելու համար։ Այդ բոլորը գլուխ բերելու համար հարկաւոր էր մեծ տոկունութեամբ և սխտեմական ահեղ կռիւ թէ միապետականների դէմ, թէ կղերականութեան դէմ, թէ ծայրայեղ արմատականների դէմ, թէ նախապաշարմունքների և թէ տգիտութեան դէմ առհասարակ։ Նւ այն կառավարութիւնը, որը այսպէս ասած պսակեց այս վերջին 21 տարիների ջանքերը թէ ներքին և թէ

1) Շաղուրնը Ֆրանսիական մի լրագրի թղթակից էր Սոփիալում։ Բայց իւր տաճ լուրերում այնքան կուտակեցական ոգի էր մտցնում Բոլղարիայի կառավարութեան դէմ, որ վերջինս, մի քանի անգամ Ֆրանսիական ներկայացուցչին ապարդիւն կերպով նախազգուշացնելուց լիտու, վրձուեց արտաքսել ալ թղթակցին Բոլղարիայից։ Ֆրանսիական կառավարութիւնը իսկույն վերաւորեց իւր հպատակի դէմ արած ալ իւր թէ ապօրինութիւնից և, բաւարարութիւն չը ստանալով Բոլղարիայի կառավարութիւնից, իսկույն կտրեց իւր գիւղումատիական լարաբերութիւնները վերջինիս հետ։ Այսպիսով դէպքը դառաւ անկի լուրջ գործ, որի համար Ֆրանսիական կառավարութեանը հասարակաց կարծիքը մեղադրում էր չափից դուրս մեծ շտապողութեան և դէպքին ըստովին անհապատասխան լուրջ կերպարանք տալու համար։ Բնական է որ երկու կողմից էլ չտապեցին եղածը ուղղել։ Ֆրանսիան ընդունեց որ Բոլղարիան ունի իրաւունք օտարահպատակին չափնի հանդամանքներում արտաքսել, բայց ալ պարմանաւորեց մի քանի պարմաններով, որոնց մասին գեւ վերջնական համաձայնութիւն չի կապեցել։

արտաքին քաղաքականութեան նկատմամբ, էր հանրապետութեան նախագահ Կարնօի կառավարութիւնը Ֆրէյսինէ-Կոնստան — Ռիբօ-Ռուիէի մինիստրութեան ժամանակ, որը երկու տարուց աւել տեւելուց յետոյ ահա այս փետրուար ամսին իւր հրաժարականը տւեց։ Այդ մինիստրների, մանաւանդ Ֆրէյսինէի, Կոնստանի և Ռիբօի անունների հետ կապւած են Ֆրանսիական հանրապետութեան ներքին և արտաքին յաջողութիւնները այս վերջին տարիներում։ Ֆրէյսինէն, որը ղինւորական չէ, իրան ցոյց տւեց լաւագոյն պատերազմական մինիստր, որ երբ և իցէ ունեցել է Ֆրանսիան ներկայ երրորդ հանրապետութեան օրելով։ այնպէս որ նա այժմ համարոււմ է գրեթէ միւշանհրաժեշտ մարդ, իբր պատերազմական մինիստր։ Կոնստանին պարտական է Ֆրանսիան բուլանժականութիւնը ոտնակոխ անելու համար։ Ռիբօն կարեւոր ծառայութիւն է մատուցել Ռուսաստանի հետ սերտ բարեկամութիւն հաստատելու համար։ վերջապէս Ռուիէն կարեւորագոյն Ֆինանսական մինիստրն է որ ցայժմ ունեցել է Ֆրանսիան այս վերջին 21 տարուէ։ Բայց այդ ամենի մէջ Ֆրէյսինէն և Կոնստանը գլխաւոր ղեկավար ոյժերն էին այս վերջին տարիներում, այնպէս որ դժբա երկուսն էլ արդէն կարեւոր պետական մարդկանց նշանակութիւն են ստացած ոչ միայն Ֆրանսիայում, այլ և օտար երկիրների աչքում։

Որքան ուրեմն անսպասելի էր, երբ փետրուարին յանկարծ մինիստրական կրիզիս եղաւ Պարզեց, որ Ֆրէյսինէյի և Կոնստանի մէջ անձնական ազդեցութեան խնդիր կար, և որովհետեւ Ֆրէյսինէի մնալը անպայման անհրաժեշտութիւն է դառել, ուստի կազմեց մի նոր մինիստրութիւն, ուր Ֆրէյսինէն, Ռիբօն, Ռուիէն պահպանեցին իրանց նախկին պորտֆէյնները, իսկ Կոնստանը դուրս զցւեց մինիստրական այդ նոր կոմբինացիայից։ Կոնստանը սակայն այնքան շատ համակրողներ ունի չափաւոր հանրապետականների և մանաւանդ մամուլի մէջ, որ նրան հասցրած վիրաւորանքը զուցէ արժան չը նստի ոչ միայն Ֆրէյսինէին, այլ և նոյն իսկ հանրապետութեան նախագահ Կարնօին, որի դէմ առաջին անգամ թշնամական ձայներ են սկսում լսւել հանրապետական բանակում, քանի որ Կոնստանին դուրս մղելը մինիստրութիւնից հանրապետականների մի մասի համար հասկացոււմ է որպէս ապերախտութիւն Կոնստանի

մեծ ծառայութիւնների դէմ և նախանձ նորա անձնական դիրքի համար: Այդ թշնամանքը ի հարկէ ուղղած է աւելի ֆրէյսինէի քան թէ Կարնօի դէմ: Կոնստանին բացարձակ վնասողները եղան նոյն թշնամական բուլանժիստները, որոնց պարագլխին աջնքան սարսափելի կերպով ջարդեց Կոնստանը:

Այժմեայ նոր մինիստրութիւնը կազմւած է այսպէս՝ Լուրէ— նախագահ և ներքին գործերի մինիստր. ֆրէյսինէ՝ պատերազմական, Ռիբօն՝ արտաքին գործերի, Ռուլիէ՝ ֆինանսների, Կաւենեակ՝ ծովային, Ռոշ՝ առևտրի, Ռիկար՝ արդարադատութեան և դաւանանքների մինիստր և այլն: Այդ նոյնն էր թէ շարունակութիւն ֆրէյսինէի մինիստրութեան, առանց Կոնստանի:

Վերջին ամիսների կարևոր դէպքերի թւին է պատկանում ֆրանսիական կարդինալների հռչակաւոր յայտարարութիւնը: Բայց այդ դէպքը շատ է նշանաւոր, այնպէս որ մենք այդ դոկումենտը առաջ կը բերենք առանց այլ ևս վերադառնալու մինիստրական կրիզիսի խնդրին:

Ահա այդ դոկումենտը, որը կաթոլիկական կուսակցութեան պատմութեան մէջ անկասկած կարևոր տեղ է բռնելու, և որպէս այդպիսին՝ պատմական դոկումենտի կարևորութիւն է ստացել: Պէտք է նկատած, որ այդ յայտարարութիւնը տպւեց երբ Հռոմի պապը մի նամակով Պարիզի արքեպիսկոպոսին պարտիրել էր հաշուել հանրապետութեան կառավարութեան ձևի հետ:

Ահա այդ յայտարարութիւնը:

«Ամենից առաջ յայտարարում ենք նորից, համաձայն Սուրբ Աթոռի կարգադրութիւններին և կաթոլիկական աւանդութեան, որ մենք ոչ մի ընդդիմադրութիւն չենք անում այն կառավարչական ձևին, որ Ֆրանսիան իրան տւել է: Մենք կարծում ենք որ երկիրը կարօտ է կառավարութեան տեղականութեան և կրօնական ազատութեան:

Այդ դժար խոստովանութիւնը անելուց յետոյ կարդինալները վկայում են որ հանրապետութիւնը տասներկու տարուց դէս, այսինքն այն օրից, երբ հանրապետականներն են ղեկավարները, մի ծրագիր է մարմնացնում, որը կաթոլիկական հաւատի դէմ է, և որ ոչինչ՝ ոչ անձնաւորութիւններ, ոչ հիմնարկութիւններ և ոչ շահեր չեն խնայւած հալածանքից, ստորացումից և կործանումից:

I. Ամենից առաջ նոցա (կաթողիկոսներին) պարտականութիւնն է՝ քաղաքական երկպառակութիւնները լռեցնել, վճռողարար իրանց գնելով սահմանադրութեան հոգի վերայ, և ամենից առաջ ընդունելով վտանգած հաւատի պաշտպանութիւնը:

II. Եկեղեցին ի ուզում իրան գնել կառավարութեան և քաղաքացիների մէջ տեղը՝ քաղաքական իշխանութեան արտօնութիւնները սահմանափակելու համար նորա ստորագրեալների դիմաց Բայց և պետութիւնը չը պէտք է եկեղեցու և հաւատացեալների մէջ տեղը կանգնի՝ մի հոգեւոր կոչման պաշտօնակատարութիւնը խանգարելու, որը ոչ թէ նրանից, այլ Աստուծուց է բղխում:

III. Կաթողիկոսները ամենեւին յաւանդութիւն չունին պետութեան մէջ մի պետութիւն կազմելու. բայց նոքա չեն էլ թոյլ տալիս որ քաղաքական իշխանութիւնը գրաւի եկեղեցին իր իւր վարչական ճիւղերից մէկը:

IV. Կաթողիկոսները պէտք է ընդունեն զինւորական և դպրոցական օրէնքները որպէս վատ. նոքա կարող են հարկադրած լինել այդ օրէնքները տանելու, բայց ոչ երբէք նոցա ընդունելու: Ուստի նոցա պարտքն է՝ բոլոր օրինաւոր ծանապարհներով աջն մտքով դործելու, որ այդ օրէնքները յետս կոչեն, կամ առնւազն որ աջն ամենը հեռացնելի նոցա միջից, ինչ վիրաւորում է քրիստոնէական խղճմանը:

V. Կաթողիկոսները պէտք է յարգեն Կոնկորդատի ¹⁾ մէջ տւած

¹⁾ Կոնկորդատ, ալտեղ Ֆրանսիական Կոնկորդատն է համկայում, ալսինքն ալն «համաձայնութիւնը», ալն դաշնը որ կապուց Նապոլէոն Առաջինի և պապ Պիոս Եօթներորդի հետ 1801 թ. յուլիսի 15-ին: Դա մի օրէնք է, որը սահմանում է Ֆրանսիական պետութեան և կաթողիկական հոգեւոր իշխանութեան փոխադարձ շարաբերութիւնները և իշխանութեան սահմանները Ֆրանսիայում: Կոնկորդատը մինչ ալժմ էլ օրէնքի զօրութիւն ունի: Արմատական կուսակցութիւնը շատ տարիներից ի վեր աշխատում է Կոնկորդատը վերացնել և թողնել որ կաթողիկոսները իրանց սեպական (և ոչ պետական) միջոցներով կաթողիկ հոգևորականութիւնը պահպանեն. պահանջում է որ Ֆրանսիան չ'ունենալ Սուրբ Աթոռի համար առանձին դեպան և ալն: Արմատականների այդ պահանջները ամփոխում են այս խօսքի մէջ՝ եկեղեցու բաժանումն պետութիւնից—
Séparation de l'Eglise et de l'Etat.

խօսքը, ձեռք բերած իրաւունքները, բարոյական խաղաղութեան պայմանը—որը մի դարուց ի վեր ձեն է այն ներդաշնակութեան, որը երկու իշխանութեան մէջ պէտք է տիրէ և որը վերջապէս մի խոստովանութիւն է, որ աշխարհական իշխանութիւնը անուամբ է եկեղեցու քաղաքակրթական կոչման համար մարդկային հասարակութիւնների գրկում:

V I. Այն օժանդակութիւնների մէջ, որ պետական զանձարանը տալիս է կաթոլիկ եկեղեցականներին և որոնք ապահոված են Կոնկորդատով, նոքա (կաթոլիկները) պէտք է տեսնեն պետութեան սրբազորւած մի պարտք եկեղեցու դիմաց, այն եկեղեցու, որը պետական զանձարանից տրւածից շատ աւելի մեծ եկամուտներ հարկւր տարի առաջ ազդի կարգադրութիւնների ներքոյ դրեց:

V II. Մենք գործ չունինք զբաղւելու Կոնկորդատը քանդելու կարելիութեան հետ: Աշխարհական իշխանութիւնը մեզինց սպասում է որ յարդենք զոյութիւն ունեցող զաշնադրութիւնները, որպէս և մենք համոզւած ենք որ պապը ամենածանր հանգամանքներում կը մտաբերի սուրբ Աստուծոյ աջքան յաճախ կրկնւած խօսքը թէ՛ «Ոչինչ չը կայ Աստծուն այնքան հաճելի երկրիս վերայ, որքան եկեղեցու ազատութիւնը»:

V III. Մի խօսքով յարգանք դէպի երկրի օրէնքները բացի այն դէպքում, երբ նոքա խղճի պահանջների դէմ են. յարգանք դէպի իշխանութեան ներկայացուցիչները. պարզ և շիտակ ընդունումն քաղաքական հիմնարկութիւնների. բաց միևնույն ժամանակ զօրեղ ընդդիմադրութիւն աշխարհական իշխանութեան ոտնձգութիւններին հոգևոր ասպարիզի վերայ, ներգործական և զոհարեական անձնւորութիւն դէպի հիմնարկութիւնները, որոնց նպատակն է մանաւանդ դաստանդութիւնով՝ քրիստոնէական հասարակութեան, առաքելականութեան և բարեգործութեան համար անկախութեան պայմանները ստեղծել. վերջապէս հաւատարիմ կատարումն ընտրողական պարտականութեան, որով բոլոր բարեմիտները կարողանան ապահովել մի ազգային ներկայացուցչութիւն, որը երկրի ցանկութիւններին իսկապէս համապատասխան է և կարող լինի օրէնսդրութեան մէջ քաղաքական խաղաղութիւնը ապահովող բեֆորմներ մտցնելը:

Դոկումենտը վերջանում է ցաւակցութիւնով որ հոգեւոր առաջնորդները հանգամանքների ծանրութիւններից ստիպւած են առաջ բերել եկեղեցու գանգատները նոցա դէմ, որոնք կրօնին հակառակ դիտաւորութիւններ են մտցնում իրանց քաղաքականութեան մէջ: Թղթին ստորագրող հինգ ֆրանսիական կարդինալները անկասկած զգում են որ նոքա Լէօ XIII-ի մտքով չեն վարւում, երբ իրանք իրանց հպատակութիւնից առաջ (Ֆրանսիայի հանրապետական կառավարութեան) միաժամանակ գանգատներ ենք անում կառավարութեան վերայ: Բայց նոքա միտիթարւում են պարտք կատարած լինելու գիտակցութիւնով:

Ստորագրել են կարդինալներ՝ Դեպրէ (Տուլուզի արքեպիսկոս), Լանժենիօ (արքեպ. Ռենսի), Պլաս (արքեպ. Ռեննիի), Ռիշար (արքեպ. Պարիզի) և Ֆուլոն (արքեպ. Լիոնի):

Ահա այն դոկումենտը, որ հրատարակել են հինգ ֆրանսիական կարդինալները և որին յետոյ յարեց նաև կարդինալ Լաւիժըրի: Այդ գրութիւնը, որպէս հասկանալի է, ահագին ազմուկ հանեց. նա բնորոշ է կաթոլիկ կուսակցութեան համար առհասարակ: Եւ շատ տարբեր կերպով մեկնեց նորա իմաստը: Յամենայն դէպս այժմ կատարւած իրողութիւն է որ կաթոլիկութիւնը հաշուում է հանրապետական կառավարութեան ձևի հետ: Գաղափարների այդ փոփոխութեան գլխաւոր հեղինակը հէնց ինքը պապ Լեոն XIII-ն է: Մուրճի ընթերցողներին մենք իւր ժամանակ (1890 № 12) հարկ համարեցինք խօսել ֆրանսիական կարդինալ Լաւիժըրիի մի ճաւի մասին, որը զարմացրեց ամենքին իւր խոստովանութիւնով յօգուտ հանրապետութեան: Այժմ, որպէս տեսնում ենք, պապի այդ քաղաքականութիւնը վերջնականապէս ընդունում է ֆրանսիական հոգեւորականներից, թէ և, որպէս կարելի է եղրակացնել, իրանց աւանդութեան և սրտի հակառակ:

Հանրապետականները, մի կողմից ուրախացած իրանց այն յաղթութեան համար, որ իրանց ոյժը ստիպել է կաթոլիկ յամառ կուսակցութիւնը խոնարհել հանրապետութեան առաջ, այնուամենայնիւ թշնամանքով վերաբերեցին դէպի հինգ կարդինալների այդ յայտարարութիւնը: Վտանգը այն է, որ կաթոլիկ կուսակցութիւնը իրան հանրապետական անւանելով, այժմ կարող է միանալ

ցայժմեայ հանրապետական պահպանողականների հետ և պարլամենտում այդպիսով կազմել մի մեծամասնություն յօգուտ կաթոլիկների քաղաքականությունն: Անկեղծ հանրապետականները ուրեմն ջանք են անում որ այդ վտանգը չիրականանայ և այդ պատճառով այժմ ամեն մի մինիստրությունից պահանջում են որ կասկածաւոր տարրեր չը մտնեն նորա մէջ:

Վերջին ամիսների կարեւոր անցքերի շարքին պատկանում է մի կողմից Գերմանիայի, Աւստրիա-Ունգարիայի և Իտալիայի միջև կապած առևտրական դաշնակցութիւնը (12 տարով, սկսած ներկայ փետրւար ամսից), միւս կողմից Ֆրանսիական մաքսային ռեֆորմը: Թէ որ աստիճանի մեծ քաղաքական նշանակութիւն է տրուում Միջին-Եւրոպայի պետութիւնների մէջ գլուխ բերած առևտրական կամ մաքսային դաշնակցութեանը, այդ երեւում է նրանից, որ դերմանական կայսր Վիլհելմ II իւր կանցլեր Գոն Կապրիւիին կոմսի տիտղոս շնորհեց հէնց այն ըոպէին, երբ հեռագիր ստացաւ դաշնը ստորագրելու մոտին: Ուրեմն այն քաղաքական բարեկամութիւնը որ տարիներից ի վեր կապում է Միջին-Եւրոպայի երեք առաջնակարգ տէրութիւններին, հետեցրեց երեք պետութիւնների առևտրական բարեկամութիւնը, որ ահագին նշանակութիւն ունի ազգերի կեանքում:

Կատարեալ փոփոխութեան ենթարկւեց նաև Ֆրանսիայի մաքսային սիստեմը: Սկսած երեսուն տարիներից ի վեր, Նապոլէօն III-ի ժամանակից, 60-ական թւականների սկզբից եւրոպական միջազգային առևտուրի համար պետութիւնները իրար հետ առևտրական դաշինքներ են կապում, որոնցով ամեն մի երկիր աշխատում է իւր ապրանքները միւս երկիրը անցկացնելու համար՝ կարելիին չափ քիչ մաքս նշանակել կամ, եթէ կարելի է՝ բոլորովին առանց մաքսի ներմուծելու իրաւունք ստանալ: Այսպիսով առևտրական դաշինքներով իրար հետ կապւածները օգտւում են մաքսի կողմից արտօնութիւններով, որ չեն վայելում այն երկիրները, որոնց հետ առևտրական դաշինքներ չը կան կապւած: Դրանով առաջւանից շատ աւելի նպաստւեց միջազգային առևտուրը:

Այդ, միջազգային առևտրին կարելիին շափ ազատ ընթացք տալու քաղաքականութեանը առաջին մեծ հարւածը աւելց 70-ական թւականների վերջում իշխան Բիսմարկը, որը սկսեց հետեւել պրոտեկցիոնիստ, այսինքն հովանաւորող քաղաքականութեան, բարձրացնելով մաքսերը օտար ապրանքների վերայ, որ ներմուծւում էին Գերմանիա։ Գերմանիայի օրինակից խրախուսւեց մանաւանդ Ռուսաստանը, և ամենքին յայտնի է թէ որքան ռուսական մաքսերը բարձրացել են այս վերջին տասնեակ տարիներում։ Եւրոպական մեծ տէրութիւնների քաղաքական լարւած յարաբերութիւնները շատ նպաստեցին որ առևտրական բարեկամութիւնները շատ երկիրների միջև դադարեն, տեղի տալով իրար վնասող քաղաքականութեան— Դորա հակառակ այժմ, երբ միջեւրոպական երեք պետութիւնների մէջ քաղաքական սերտ բարեկամութիւն կայ, նոցա մէջ էլ բնական է որ պէտք է հաստատուէր նաև առևտրական բարեկամութիւն։

Ֆրանսիայում, քաղաքականապէս լարւած լինելով եւրոպական տէրութիւնների մեծամասնութեան հետ, այս վերջին տարիներս սկսեց զօրեղանալ հովանաւորող կուսակցութիւնը, որի ճանաչւած առաջնորդն է՝ Նախկին մինիստր և այժմ պարլամենտի անդամ Մելլինը։ Այդ կուսակցութեան անւանում են նաև ազրարականների կուսակցութիւն, որովհետև նորա կարծիքով՝ մինչ այժմ տիրապետող տնտեսական քաղաքականութիւնը որքան նպաստաւոր էր Ֆաբրիկային (գործարանական) արդիւնաբերութեան, նոյնքան նա վնասակար էր երկրագործութեան և առհասարակ հում նիւթերի արդիւնաբերութեանը. և այդ պատճառով, նոցա ասելով՝ այժմ պէտք է աշխատել հաւասարակշռութիւն ստեղծել հում նիւթերի արդիւնաբերութեան և գործարանական արդիւնաբերութեան մէջ, որ կարելի է միայն մեծ մաքսեր նշանակելով օտար երկիրների հում բերքերի վերայ։

Այս կուսակցութիւնը անսպասելի մեծ ոյժ ստացաւ Ֆրանսիայում, և պարլամենտում նորա դէմ ոչինչ չը կարողացաւ դիմանալ. այնպէս որ ամեն մի մինիստրութիւն կարող էր յօյս ունենալ քիչ թէ շատ ապրելու եթէ միայն մաքսային խնդիրներում հետևող լինէր Մելլինի կուսակցութեան։

Ստեղծւեց մաքսերի մի նոր սիստեմ երեք աստիճաններով. այն

երկիրներին համար, որոնք կը համաձայնեն Ֆրանսիական ապրանքների համար փոքր մաքս նշանակել՝ Ֆրանսիան կը գործադրի առաջին աստիճանի, այսինքն ամենափոքր մաքսերը, աւելի խստապահանջների համար՝ միջակ մաքսեր, իսկ ամենախստապահանջների համար՝ ամենաբարձր մաքսեր: Բայց նոյն իսկ նշանակած ամենափոքր մաքսերը առաջւայ համեմատութեամբ շատ բարձր են, իսկ ամենաբարձր մաքսերը այնքան բարձր են, որ արգելք դնելու հաւասար նշանակութիւն ունին:

Ֆրանսիայի մաքսային այդ սխտեմը սկսեց կործադրւել ներկայ փետրւար ամսի 1-ից: Իւր տեսակում դա մի նորաձեւութիւն է դեռ ևս անյայտ ապագայով: Բայց, բացի Իսպանիայից, որի հետ առանձին համաձայնութիւն կարելի չեղաւ կայացնել, պետութիւնների մեծագոյն մասը արդէն համաձայնութիւն է տւել ընդհանուր տարիֆի փոքրագոյն մաքսերի փոխարէնը առանձին արտօնութիւններ տալ Ֆրանսիական ապրանքների համար:

Քաղաքակրթութեան աշխարհի համար մի վերին աստիճանի հետաքրքրական կարեւոր մի խնդիր ներկայ բոլէումս կլանել է ամբողջ Իերմանիայի ուշադրութիւնը: Իսպանական դպրոցական րեֆորմի խնդիրն է, որի առիթով պրուսական կառավարութիւնը առաջարկել է պրուսական պարլամենտին մի օրինագիծ մօտ երկու հարիւր յօդաձևերով: Այդ օրինագիծը, որը ուղում է Պրուսիայի դպրոցական գործը կրօնական դասանանքների հողի վերայ դնել՝ դրականապէս ամբողջ Իերմանիան բաժանել է երկու կուսակցութիւնների, որոնցից ազատամիտ կուսակցութիւնը վերջին ծայր ջանքեր է անում խանգարել այդ օրինագծի իրականանալուն, նորանով խախտած տեսնելով ներկայիս քաղաքակրթութեան սկզբունքները: Բայց դա արդէն մի նիւթ է, որին հարկաւոր ենք համարում այլ անգամ վերադառնալ: